

בן גוריון: הדמות והגדולה

ישראל קולת

האדם הישראלי ישאל את עצמו, האב עוצב גור-
 רלו על-ידי איש המעלה, ואם יתכנו עשיה היס-
 טורית והישג היסטורי תוך הקפדה על גדרים ו-
 מידות — או שמא היוצר הגדול הוא בעל מידות
 משלו והוא מחוקק לעצמו? האם בוחרת לה ה-
 היסטוריה באנשי סגולה, או שמא השלטון והס-
 גולה מוציאים זה את זה?

מעשיו של בן-גוריון, לפחות מאז חזר משדה
 בוקר ב-1955, שנויים, כידוע במחלוקת, והמח-
 לוקת חריפה בתחום ההערכה האישית יותר מא-
 שר בתחומי ההערכה הפוליטית. "פרשת לבון"
 הסעירה את הציבור יותר מאשר צידוקו של מב-
 צע סיני, למשל. הזרקור הופנה אל הדראמה
 האישית יותר מאשר אל המשמעות ההיסטורית—
 אף שגם אישיותם של מנהיגים היא חלק בלתי
 נפרד מחיי הציבור. להסברת המאבק האישני נאס-
 פו סמלים מאוצרות הספרות והמשל העממי—
 הענק בארץ הגמדים או שלמה המלך שאיבד את
 טבעת הקסמים; המלך ליר הנשבה בכחש או
 השליט הזקן המבקש לטמון פח ליורשיו; אביר
 הנלחם לצדק אף במחיר תהילתו, או שליט פו-
 רש הבא להוקיע קוצר-ידים של הבאים אחריו.

הרבה מסבכי הנפש של בני דורו הוערה על
 דמותו של בן-גוריון. הללו הוכרעו לפניו ב-
 1948 כאשר "דרוך וחתור בעיקשות עוורון בלי
 הסוג וחזור" הוא מצא את הפתרון הגואל, האי-
 ראציונאלי כביכול, בתוך מצב ללא פתרון, וב-
 כך מוטט את בטחונם של רבים מיריביו. כימי
 דור שלם הם לא העזו להמרות את פיו, כל מע-
 שה ודיבור שלו הורגלו להבין לא רק כפשוטם
 אלא גם כרמז וסוד, וההרגל סייע לא מעט לקל-
 קלות שבכו עליהן אחר-כך.

ב

בן-גוריון הוא אחד המנהיגים של המאה העש-
 רים אשר, בעקבות מאקיאולי ודויטשר, נוהגים
 לכנותם "גביא נושא נשק".

היסטוריונים רגילים בניתוח אנדרטאות. בלי
 שים לב לדבקותם של המונים במנהיג, מגלים הם
 את מידת המקריות שבסיטואציה, את ההיסוסים
 שבהחלטות, את רבגוניותם של הגורמים ואת
 שיעורו של הבלתי נמנע. יש אומרים כי אין גדו-
 לה שתעמוד בפני עדותו של המשרת, או המז-
 כיר האישי, הרואה את האדם הגדול בחולשותיו
 האנושיות הקטנות. בדומה לכך בא חקר המס-
 מכים ונטל מן המונומנטאליות של הגיבור, כש-
 הוא מראה אותו על פני הרקע של יחסים ונסי-
 בות מורכבים ומאיר אותו ברגעי רפיון ולבטים.
 דמות המנהיג, הרואה מראשית אחרית והמכלכל
 צעדיו בהחלטיות לאורה של מטרה מוגדרת, יש
 שהיא כורעת תחת בטל העובדות הנחשפות. אף
 יודעים היסטוריונים כי הגדולים בהישגי אנוש
 רחוקים מהיות פסקניים וחד-משמעיים. הם מכי-
 רים את הדיאלקטיקה המולידה בעיות בעקב
 פתרונות והטומנת לעתים את זרעי הכשלון בתוך
 עלי הדפנה של הנצחון. מרחק זמן רב יחסית
 דרוש להערכת שיעורי הקיים והחולף שבהישג.

במקרהו של בן-גוריון פטור ההיסטוריון מהר-
 בה ממלאכת הניתוח. דומה כי בן-גוריון עצמו
 ביקש לנתץ אנדרטה המאלצת את הגיבור לפ-
 רוש, עטור ענני תהילה, מן החיים הציבוריים.
 הוא חש כי עוד כוחו עמו למלחמות, והוא מאס
 בשמירת הדמות על חשבון מה שגראה לו כמהו-
 תי. לפיכך נראתה כי במקרה זה תפקיד שיקום
 הגדולה ופירושה הוא חשוב מתפקיד ניתוחה.
 המקורות ההיסטוריים החדשים המתפרסמים עתה
 והמביאים לפני הציבור כתבים אותנטיים שלא
 היו ידועים ברבים מסייעים בכך.

כיום נראה כי הערכת בן-גוריון תפריד בין
 יוצרו של מפעל היסטורי ובין דמות אנושית.
 לכאורה יהיה זה בניגוד להערכת בן-גוריון עצמו
 הנוטה לזהות את האדם עם המפעל, דבר המוצא
 לעתים את חילופו בויהוי המפעל עם האדם.

שיטו יד למפעל היהודי. להלן נראה כיצד נכז" בה תוחלת זו. בן-גוריון נאלץ להצטרף אל "ה-נביאים" של דורו שגמרו אומר להגשים את אמי-תם גם בכוח. הכוח בשירות האמת עלול להיות מוצדק יותר אך גם מסוכן וקיצוני יותר, ככל שג"דול יותר תוקף האמת, וכוחה העוקר רחב יותר, כן חסר-מעצורים יותר הנשק שבשירותה. באירת תנועות המהפכה של נעוריו הושפע בן-גוריון מן העוז להמיר עולם ישן בעולם חדש ומן התוקף האומר כי האלימות מוצדקת לשם כך. כמו לנין וטרוצקי, כמו פילסודסקי ואתא תורק הוא לא צימצם את הנבואה במלה ובהגיגונה.

תנועות ואנשים שחתרו למהפכה לא הונעו רק על-ידי מצוקה חריפה ויצר-הרס שמקורו במחאה ועלבון. הנחה אותם גם חזון כולל של חברה חדשה וטובה — לא רק כחלום אישי העלול לה-יות שרירותי, אלא כדבר המעורה בהגיון-הברזל של ההיסטוריה. היסטוריה היא בעיניהם לא רק סכום הנתונים הקיימים אלא גם התהליך המהותי המוליד מעבר לחברה הקיימת.

תפיסה זו של התהליך ההכרחי היו לה, כידוע, שני פירושים שונים בתיאוריה הסוציאליסטית שנוכל לכוונתם הפירוש הקאוטסקיאני והפירוש הלניניסטי. הראשון שם מבטחו בתהליך הבלתי-נמנע ושוקד לפרש את המציאות מתוך הקפדה על ההיסק מן הדוגמה שלפניו; הוא רואה את עולם המשאלה צומח ומתפתח מתוך העולם ה-נתון. השני מבקש לשנות את העולם ומשתמש בתיאוריה ההיסטורית כמשען של ודאות וכתריס בפני האשמתו בשרירות — אך מפרשה כחפצו, נוטל ממנו מושגים, המשמשים לו כפיגומים, אך גם מחליפם לצרכיו. אין הוא עבדם של המושג-גים אלא אדונם; הוא האל הבונה עולמות ומח-ריבם לצונו. ב"תהליך ההיסטורי" הוא מגלה פנים אחרות מתקופה לתקופה; ובשעה שההיס-טוריה נעשית סרבנית, ושוב אינה תהליך ראציו-נאלי המוליד לקראת הפתרון הרצוי, אין הוא מה-סס להפעיל את הכוח לשם השגת תכליתו.

גם בתנועתו של בן-גוריון היו מהלכים לשתי התפיסות של התהליך ההיסטורי. אך אם בן-

"כי חייבים אנו להכיר ולדעת שהתקנת סדרי מדינה חדשים היא מעשה נועז מאין כמוהו, מע"שה צפוי לסכנות מרובות, והצלחתו מוטלת בספק גדול. שהרי גלוי וידוע: המחמדש — כל הנהגים מן הסדרים הישנים נעשים אויבי, וכל הרוצים לתקן את מצבם בכוח הסדרים החדשים אינם מ"למדים עליו זכות אלא בשפה רפה . . .

הרוצה לדון בשאלה זאת כהלכה, בכובד ראש, חייב איפוא לבחון אם מחדשים אלה עומדים ב"רות עצמם וכוחם רב עמהם, או שהם תלויים בדעת אחרים, כלומר — אם הם אנוסים לבקש ול"התחנן, כדי להקים את מפעלותיהם, או אם הכוח בידם לכפות את רצונם. במקרה הראשון סופם רע ולעולם אינם מצליחים במאומה, אבל כשהם תלויים בכוח עצמם בלבד, ויש לאל ידם לכפות את רצונם, הם צפויים לסכנה רק לעתים רחוקות מאד. וזוהי הסיבה לנצחונם של כל הנביאים המזו"נים ולאבדנם של כל הנביאים שלא היו כלי זין בידיהם" *.

"נביאים" שמדבר עליהם מאקיאולי אינם רק נושאים נשק כחלק מן המציאות האנושית הנתונה של מאבק ואלימות, שבה מבקשים הם להשיג הישגים מוגבלים ומסוימים והנשק משמש בה בתפקיד של רע בלתי נמנע. מנהיגותם באה לש-נות גורל כולל, מציאות היסטורית, משטר חבר-תי.

נשיאת הנשק באה באין ברירה, אולם משהורם הנשק, נעשה קודש, שהרי בא לא רק לבלום את הרע אלא לכונון עולם שכולו טוב.

מאקיאולי ביקש לומר כי שינוי סדרים בתב-רה קיימת אינו בדרך כלל פרי שכנוע והטפה; בן-גוריון לא ביקש רק לשנות סדרים, משפטים או משטר. המהפכה אשר בראשה רצה לעמוד כמעט מנעוריו היתה עמוקה ומקיפה מן המהפכ-כות שעליהן דיבר מאקיאולי. היא ביקשה לעצב מחדש חברה ישנה בארץ חדשה. המכשולים ה-פנימיים קדמו למכשולים החיצוניים. קצתם אפ-שר היה לסלק רק בכוח המלה וההשפעה. והיה זמן שבן-גוריון סבר כי גם המכשולים החיצו-ניים אפשר יהיה לסלקם ברצון טוב ובשכנוע הדדי, והמעצמות או הבריטים, וכן הערבים, יו-

* מאקיאולי, "הנסיך" פרק ו', תרגום שמואלי (שוקן).

מושלם היודע לסגת את המערכה — למען אסוף כוחות להסתערות חדשה, אשר לא יפחד לשלול היום מה שחייב אתמול, ולחייב מחר מה ששלל היום, אשר לא יתן לקורי הפראזה לאחזו את מה שבתו ולא יילכד ברשת הנוסחה ולא יפול בפח הדוגמה; כי המציאות הערומה, האמת האכזרית ויחסי הכוחות הממשיים נגד עיניו החדות והבהיר-רות — אבל בכל הנפתולים והנסיגות וסבכי המי-ערכות והתהפוכות לפני עיניו יוקדת באש אדומה המטרה האחת, היחידה, הבלתי משתנה — מטרת המהפכה הגדולה, המהפכה היסודית, העוקרת את המציאות הקיימת משרשה ומערערת עד היסוד, עד אבני המשתית של החברה הנרקבת והנלווה*.

בלנין מצא בן-גוריון את דוגמת הכוח להפוך שאיפה הניזונה מהרגשה כבירה של זכות וצדק, אך העטויה תיאורית, לעובדה ניצחת; ואולי ממ-נו למד להפוך תנועה חברתית ורעיונית וולונ-טארית לצבת המחשלת מציאות. כמוהו למד לא להיות מן הצודקים המנוצחים, ונודע לו מחיר הנסיגה לצורך התקדמות ואף מחיר אחיות עינים לצורך מימוש היסטורי.

והוא נשאר בן-דורו של לנין גם במובן זה, ש-הוסיף להאמין כי בסופו של דבר "האניה המת-אבקת בסטיכיה העולמית" מבקשת להגיע אל "ארץ הפלאים המסתורית שעין אדם לא שופ-תה"; כי יש פתרון סופי ופלאי לתנועות חבר-תיות, וכי לאחר כל עקלקלות הדרך הן עתידות להגיע אל ארץ הבחירה. לימים נתמוגה מדינת ישראל בדמות חזונו, והפירוש החדש של ההיס-טוריה היהודית הוכשר להעטות עליה משמעות זאת.

הדגש על מדינת ישראל לא כפרי רצונות ונ-סיבות השעה אלא כביטוי של "חזון הדורות" וכ- "דבר ההיסטוריה היהודית" בא בעיקרו לאחר מעשה המדינה; בשעת מעשה עמד היוצר הג-דול נוכח אין-סוף של נתונים והררי המכשולים ופתרון החזון לא היה אמור ונתון.

ג

ההיסטוריון הבריטי צ'ארלס ובסטר העריך את חיים וייצמן לפי היחס בין הכוח שהיה בידו ו-

* (שם, עמ' 267-268).

גוריון לא ויתר על ראיית תנועתו כשרויה בתוך הקשר כולל של תמורה ומהפכה עולמית, הוא דבק תמיד במאבק הרצוני יותר מאשר בתהליך המתואר על-ידי דוקטרינה זו או אחרת של הת-פתחות היסטורית. הן המעשה המהפכני היה עדיף בעיניו מן העיון הדיאגנוסטי והפרוגנוסטי.

על יחסו של בן-גוריון ללנין, מעיד קטע מו-היר מתוך יומנו שנתפרסם עתה בוכרונותיו.

"וכשקראתי את דברי לנין בוועידה השביעית, כשעמדה לפני המפלגה שאלת המלחמה והשלום, בתקופת ברסט-ליטובסק, נתברר לי מהו סוד ה-השפעה הזו. אכן גדול האיש הזה. חודר מבטו ורואה את המציאות מתוך אספקלריה שקופה: אין כל פורמולה, אימרה, מליצה, דוגמה חוצצת בעדה. כי חזון האיש הזה בסגולה הגאוגית להס-תכל בפני החיים 'פנים אל פנים', להגות לא במושגים ומלים, אלא בעובדות היסודיות של המציאות. ואומץ-לב, גבורת המחשבה לאיש שאינה גרתעת בפני כל אינרציה של מושגים מקובלים ושגורים, ועין צופיה לו המרחיקה לר-אות, הפורצת וחודרת לתוך סבכי החיים ונבכייהם ושולה מתוך מעמקי המציאות את כוחות העתיד השליטים. אולם גם מטרה קבועה, מתוה דרך, לאיש אמן התכסיס שלא יפנה ימינה ושמאלה, אם-כי יודע הוא להגיע אליה בדרכים שונים, לפי המצב, כי רק דרך אחת לו — הדרך המובילה למ-טרה. 'אם אינך יודע להסתגל, אם אין את נפשך לזחול, על בטנך, בתוך רפש, כי אז אינך רבו-לוציונר, אלא פטפטן, ולא מפני כך אני מציע ללכת ככה, משום שזאת מוצאת חן בעיני, אלא מפני שדרך אחרת אין' — במלים אלו שנאמרו בנאומו ההוא התבטאה תמציתו המחשבתית וה-נפשית של לנין" *.

ולהלן:

"האין גורלו של לנין — נביא המהפכה הרוסית, מנהיגה ומורה, שליטה ודברה, מחוקקה ומדריי-כה — גורלה של רוסיה הקומוניסטית? "הנה האיש כליל הרבולוציה, איש השלם את נפ-שו, הבז לכל מעצור, נאמן המטרה אשר לא ידע ויתורים והגחנות, קיצוני הקיצוניות, היודע לזחול על בטנו בתוך יון-מצולה למען הגע למטרה, איש רצון הברזל אשר לא יחוס על חיי אדם ועל דם עוללים ונקיים לשם המהפכה, וגאון התכסיס ה-

* ד. בן-גוריון, זכרונות, עם עובד 1971, ע' 254-255.

לע בשלהי שנות השלושים בין לחץ ההגירה מ- אירופה לבין שערים געולים בעולם ובארץ יש- ראל; בשעת המצוקה וההכרח בימי מלחמת ה- עולם השניה לשתף פעולה עם בריטניה הלוחמת בנאצים ולהלחם בבריטניה המבקשת להגשים את הספר הלבן של 1939; כשהמון פליטי השואה וישוב של שש מאות אלף איש בארץ קראו תגר על האימפריה הבריטית בשעת נצחונה.

המנהיג העומד לפני ההכרעה הגדולה ולפניו העתיד הנעלם מבקש את ההסתמכות על כוח שמעבר לפרט המועד למשגה; המנהיג אשר יצא לשנות גורל לאומי והתנער ממקסם האוטופיה הסוציאליסטית מצא את אישור דרכו ב"חזון הדו- רות". לאחר מעשה אפשר לעשות את ההיסטור- יה לישות נורמטיבית, לכוח מצווה. בשעת מע- שה הריהי צרור הערכות, עמדות, החלטות ופ- עולות של המנהיג והציבור.

פנים שונות להיסטוריה, היא מצד אחד ה- ארג הרבגוני של הנסיבות שבתוכן שרוי הצי- בור, ותהליך פתוח לעתיד, ומצד אחר — ההכרעה ההופכת עתיד רב-אפשרויות לעבר נחרץ. בן- גוריון עצמו יודע כי בשנות הארבעים לא היתה ההכרעה חד-משמעית. ההיסטוריה ניצבה אילמת ולא אמרה את דברה ולא הציעה את פתרונה. חלק גדול מן הישוב דבק בחסות הבריטית וחשש להשתחרר ממנה; השמאל, שהתריס כנגדה, ביי- קש לשעבד את עצמו לחסות אחרת שהיתה מע- שית פחות ואונסת יותר מן הבריטית. המסורת הרעיונית של רבים מבני הישוב סירבה להשלים עם העובדה כי אין פתרון של שלום ונוסחה מוס- כמת לסכסוך היהודי-ערבי. רבים התנגדו לשי- מוש פעיל בכוח להשגת מטרות מדיניות, ורבים מהם פחדו מפני מבחן צבאי. מפלגת פועלי ארץ- ישראל התפלגה, ודוקא הגורם האקטיביסטי וה- קרוב לבן-גוריון בקו המדיני נטש אותה. היה חשש של תנועת יאוש אקטיביסטית בישוב אשר תגרוף מסגרות ונאמנויות, וגם חשש של "ישו- ביום" הבוחר במרגוע בחסות בריטית. ארגוני ה- מחתרת הבליטו את הפעולה האלימה והוציאוה מכלל המרות מאורגנת, זו הנשענת על הקיים ו-

הקשיים שעמד לפניהם לבין ההישג המדיני שז- כה בו. בדומה לכך אפשר להעריך את הישגו של בן-גוריון לפי היחס בין המכשולים שעמדו על דרכו ושעות היאוש שבאו עליו לבין מפעלו. לא אחת ראה בן-גוריון את מעשיו עולים בתוהו ואת תנועתו עומדת לפני קיר אטום. בשנות ה- עשרים חיתה הסתדרות העובדים, שהוא היה מז- כירה, באיום מתמיד של קומוניזם, איום שנתא- מת בדמות פרישתם של חלק מפועלי-ציון-שמאל וגדוד העבודה. המשבר של 1927 ותקופת הרעב והסיוע הציגו את בן-גוריון כמנהיג המוליד לאב- דון מחנה רעב ללחם ולחברה חדשה. זלמן ארן השאיר בזכרונותי שני רישומים של בן-גוריון מאותה תקופה. האחד הוא של בן-גוריון כמנהיג מחנה נוער יהודי בגולה הרוסית, שבוי במצו- קה וחלום, והוא רואה את עצמו אחראי לו. "פנים צעירים וראש לבן, מבט חודר, קול מתכת וידיים חיוניות... " השני הוא של בן-גוריון בעבר הא- חר של המצוקה, בארץ-ישראל של 1927. שערו הכסיף בטרם עת והוא נואם לפני קהל מחוסרי עבודה הקוראים אליו: "מנהיג, תן לחם". בן- גוריון היה בידו להשיב רק זאת: "לחם אין לי, חזון יש לי". בן-גוריון השכיל להפוך את המש- בר לנקודת זינוק לביצור ההסתדרות במובן שו- נה מזה שביקש לתת לה בשנות העשרים. היא לא באה עוד להחליף את המשק הפרטי אלא להי- בנות בצידו, ובמידה רבה על-ידו.

בראשית שנות השלושים עמדה התנועה הציו- נית בוכח לחץ של מחנות נוער וחלוצים, נוכח משבר מדיני, צמצום העליה וחשש לגמר השות- פות עם בריטניה. התקציב הציוני הלך והצטמק בגלל המשבר הכלכלי בארצות הברית; הרביי- זיוניזם קרא תגר ואיים להשתלט על התנועה הציונית. בן-גוריון עיבד בקדחתנות תכניות ו- שיטות מדיניות, ובאותה שעה החל בפעולה מדי- נית מעשית כלפי ממשלת הלייבור של מקדונלד. הציונות נחלצה מסכנת משבר זאת ונקלעה ל- משבר קשה מזה בסוף שנות השלושים, בשעה שכוחו של הישוב בארץ כבר גדל לאין ערוך. בן-גוריון היה מנהיג בשעה שהעם היהודי נק-

בראשית שנות השלושים עדיין האמין באפ-
שרות של הדברות יהודית-ערבית בחסות ברי-
טית. הוא הניח כי מתן חלק לערבים בשלטון ה-
מבצע של הארץ יהיה גמול מספיק להסכמתם
לעליה. הוא הציע שוויון ביצוג היהודים והערבים
ושיתוף הבריטים בשלטון זה. הוא עדיין האמין
בהתפתחות אינטרנציונליזם סוציאליסטי באיזור
ובאימפריה הבריטית אשר יכיר גם בזכויות העם
היהודי. למרות הסכמתו ל"פאריטט" (שויון) ב-
שלטון בין יהודים לערבים התנגד ל"דו-לאומ-
יות", המשווה את זכויות הישוב הערבי הקיים
בארץ לזכותו של העם היהודי כולו עליה. אולם
בצד אפשרויות ההסכם הפוליטי וההרמוניזאציה
הסוציאליסטית בין הדרישות הלאומיות השונות
החל בן-גוריון עוד מראשית שנות השלושים
נותן דעתו לאפשרות של הכרעה בכוח. ובשעת
משבר ביחסים עם בריטניה הוא דיבר על "פיצוץ
האימפריה הבריטית".

העלייה הגדולה וההתפתחות המשקית של
שנות השלושים דחו את רעיון השימוש בכוח, ו-
עם פרוץ המאורעות ב-1936 עדיין ראה בן-
גוריון מתפקידה של התנועה הציונית לרסן ככל
יכלתה את האלימות כדי למנוע התפוררותה של
המסגרת המנדטורית, כי באותה עת עוד ראה
בן-גוריון בבריטניה את בעל-הדבר הראשי של
התנועה הציונית. מעמדו בהנהגה הציונית נתן
לו את האפשרות להעמיד סברות שונות על אפ-
שרות ההידברות עם הערבים במיבחן. ספרו "שי-
חות עם מנהיגים ערבים" מלמד על אכזבתו. הוא
לא רק התאכזב מאפשרות ההסכם עם ערבים,
אלא למד לראות את הדברים בעיניהם. עובדה זו
לא העבירה אותו על השקפותיו — היא רק לימ-
דה אותו כי הדרך להגשמתן תהיה רצופה מאבק
אכזרי וכי התחזית הסוציאליסטית האידיאלית לא
תסכון. האכזבה מהסכם עם ערבים, שגולתה לה
האכזבה משכנוע הבריטים בטיעונים מוסריים,
היא שעשתה את בן-גוריון ל"נביא נושא-בשק".

המכיר את בן-גוריון מתקופת המדינה בלבד,
עת נמנע במופגן כמעט מלבקר אצל ערבים והיה
קנאי לקיומו של הממשל הצבאי, יופתע להיווכח,

עומד שקיבל עליו לא בנקל את הסיכון של מל-
חמה למען מטרה פוליטית.

באותם הימים השכיל בן-גוריון לצרף את ה-
גורמים המנוגדים, לרתמם למרכבת מטרתו, ולה-
כות בהם בשעת חולשתם. "תכנית בילטמור", ש-
ניסוחה הניח פתח פתוח לאפשרויות שונות, נע-
שתה למכשיר לליכוד הישוב והתנועה הציונית
סביב דרישת המדינה. בן-גוריון רואה זכות ל-
עצמו כי גם ראה את הסכנה במלואה, ללא אש-
ליות, וגם לא נרתע ממנה. בשעה ללא מוצא כמ-
עט השיט בן-גוריון את ספינת ישראל לקראת
המדינה במתיר כבד, מתיר חלוקה ומתיר מלחמה.
כאן דומה כי לדמות הקדומה של לנין כמופת
נצטרפה דמותו של צ'רצ'יל במלחמת העולם ה-
שניה, המנהיג המעלה את עמו מעברי פי פחת
אל הנצחון. תוך שימוש באמצעים רבים ושונים,
תוך אתגרים אישיים וציבוריים, שההיסטוריונים
עוד יתווכחו, כמה מהם היו דרושים לגופו של
דבר, הוא השיג את המטרה. כמו צ'רצ'יל זה לא
כבר, וכמו לנין אשר אליו ניסה להידמות ב-1923.
הוא אף שילם לא מעט מן המחיר אשר נאלץ לנין
לשלם בהשגת המטרה.

ד

שיטתו הפוליטית של בן-גוריון החליפה מרח-
בים, בעלי ברית ודרכי ביצוע. מאמונה באימפר-
יה העותומנית, עליה ופעולה פוליטית בתוכה,
עבר לאמונה בסמכות בין-לאומית ובאומה יהו-
דית עולמית במוצאי מלחמת העולם הראשונה.
משנכזבה תקווה זאת ראה בהסתדרות העובדים
ובעלי בריתה בגולה את נושא הבניה וההגשמה
הציונית בשנות העשרים. הוא האמין בצמיחת
מדינה יהודית מתוך אוטונומיה של יחידות טרי-
טוריאליות בארץ ישראל ומתוך הסכם עם הערבים.
בשנות העשרים ידע בן-גוריון להירתע מסיסמת
השלטון העצמי של תושבי הארץ כביטוי לדי-
מוקרטיה, שלטון עצמי אשר ישאיר את היהודים
במצב מיעוט, אולם האמין ביכלתם של מעמדות
חברתיים מקבילים בעם היהודי ובעם הערבי לה-
דבר ביניהם מעבר להבדלים הלאומיים.

לתומכיו. רוב ימיו ביקש לקיים היקף רחב של השפעה ונשמר מדבקות בתורות חסרות הד ציי-בורי. אולם בו בזמן פירושו של "הכלל", לפי בן-גוריון, הוא ההודעה השלמה של האדם עם ה"שליחות" שמועדה לו כביכול ההיסטוריה; זוהי התעלות על רמת הקיום הפרטי אל רמת קיום של יעוד והגשמה.

בשנות העשרים ביקש בן-גוריון לבנות ב"אחדות העבודה" ובהסתדרות העובדים את ה"זיקה בין יחיד וכלל כזיקה טוטאלית. הוא רצה לכונן את ההסתדרות ואת חברת העובדים כגוף פים ריכוזיים שבהם נופלות המחיצות בין קניין פרטי וקיבוצי לבין שלטון כלל העובדים. הוא שלל כל מגמה ליצור גופי ביניים אוטונומיים ב"תוך המשק ההסתדרותי והחברה ההסתדרותית. דרישתו הבלתי נלאית לאיחוד והתנגדותו ל"פ"ד רציה של מפלגות בהסתדרות" הובנה כנסיון להטמיע כל גוון עצמאי ונפרד. ה"מעמד" נועד להיות הבונה הנועז של החברה היהודית החדשה על ידי אימוץ כל משאבי הכוח האישי והקיבוצי.

השיטה הפוליטית שניסה בן-גוריון לעצב ב"ראשית שנות השלושים על סמך הסדר קונסטיטוציוני יהודי-ערבי-בריטי לא עלתה יפה. גי-דולו והתעצמותו של הישוב היהודי בארץ ישראל במחצית הראשונה של שנות השלושים באו ה"דות להצלחה הציונית לע"כ שנינויים קונסטיטוציוניים בארץ והודות למדיניות נבונה כלפי הממשלה המנדטורית ויזמה משקית והתישבור-תית אשר בהן יש חלק לבן-גוריון. אולם במדיניות הציונית הפנימית נתנה שיטתו של בן-גוריון "ממעמד לעם" פרי הילולים. בשנים 1932-1933 השכיל בן-גוריון להפוך את החלל שניבעה בתנועה הציונית עם העברת וייצמן מהנשיאות ואת התקפת הרביזיוניסטים והציונים הכלליים על עמדות הפועלים לגקודת זינוק לתפיסת השלטון בתנועה הציונית. הוא עמד בפני מתנגדים לדרכו במפלגתו, שטענו כי הנסיון להשיג רוב למפלגות הפועלים בקונגרס הציוני יסתיים בכשלון ויסב רק נזק: כי ילכד את המתנגדים ויחבל בתרומות לקרנות. בן-גוריון יכול רק להשיב כי נוכח סיי-

מה פתוח היה בן-גוריון לטיעון הערבי ולהידב"רות. אולם משגוכה כי משפט החרב יקדם לכל הידברות, חרץ את דין הקשרים. ההשתעשעות ו"החובבנות אינן ממידותיו.

השנים 1937-1938 הן, דומה, שנות עיצוב דר"כו המסוימת של בן-גוריון כמנהיג פוליטי. באותן השנים גמלה האכזבה מדעת הקהל ומטיעונים מוסריים; באותה עת התבלטו ביתר שאת גבולות הקשרים עם בריטניה. אמנם החל בן-גוריון את דרכו הפוליטית בעת חוסר אמון בכל מעצמות המערב האימפריאליסטיות, ובשנים 1918-1920 טרה למצוא בסיס בין-לאומי למדיניות הציונית בדמות רשות בין-לאומית או ארגון יהודי בין-לאומי. אולם ההסתייגות מבריטניה שהחלה בסוף שנות השלושים לא נשענה על סכימה מופ"שטת ורצויה אלא על חיפוש מערכת פוליטית ריי-אלית. הפעלת הכוח העצמי כדי למנוע מדיניות בלתי רצויה או כדי להשיג מדיניות רצויה נמ"צאה כשרה ומוצדקת. בעלי הברית נבחרו לא על-פי היסק מתיאוריות אלא לפי אינטרסים מציי-אותיים.

על בן-גוריון עברו תמורות מפליגות לא רק בשיטתו המדינית אלא גם בזיקתו לנושא חבר-ת. בחיי היצירה והעיצוב הגדולים שלו שלטו רעיון מנחה, תמונת היסטוריה ונאמנות לצי-בור. אם-כי מנהיגותו העמידה מטרות לפני תנו-עתו ולא הלכה אחריה, הנה ראה לעתים קרובות ב"כלל הפועלים" את הסמכות האחרונה, שהיא לא רק צירוף אינטרסים אלא גם התגלמות "ה"יעוד ההיסטורי" והרעיון המאיר.

אין לומר כי היתה לו תפיסה רומאנטית של ה"ציבור המתעלמת מגבולות יכלתו של האדם ה"רגיל. מכתביו מימי הנעורים שנתפרסמו עכשיו מעידים כי היה ער תמיד לגבולות הפעולה ה"בלתי אינטרסנטית — וכי הכיר שרק מעטים ונב"חרים מסוגלים לכך. פעולתו כמזכיר ההסתדרות, ביחוד בראשית שנות השלושים, מעידה אף היא על התחשבותו בצורך לבסס את הפועל הותיק ולהקנות לו זכויות במקצוע ובמקום העבודה; בתקופת המדינה הוא היטיב להכיר בצורך לגמול

העם. מסע הבחירות שלו בפולין בשנת 1933 בא להוכיח למעשה כי בנושאים העיקריים של "חי-נוך עממי, פוליטיקה אחראית, ארגון הישוב, בי-טול הצנז * , התישבות עממית, קרקע לאומית", מיצגים הפועלים את העם כולו.

בשנות הארבעים עדיין היה בן-גוריון מבקש לראות ולהציג את מפלגתו כשליחה ואת אנשיה כמגויסים ודרש מהם "התמכרות שלמה להצלת עמנו ולגאולתו", אולם הוא היטיב לדעת כי הת-מכרות מעין זו מוגבלת לשעת חירום ולענינים גורליים. רק המדינה נתנה בידו את הכלי שבו אפשר להפיל את המחיצה בין הפרט לכלל.

בן-גוריון, שחרג מן התפיסה הדוגמאטית ה-קפואה של התהליך ההיסטורי אל התפיסה הפעי-לה המחזיקה בתהליך העל-אישי אך מפרשת או-תו בכל עת מחדש, שינה לא מעט את ההתייחסות אל תנועתו ואל אנשיה. הוא יצק נאמנויות, אך לא היסס לקרוא עליהן תגר. כשלונו במשאל ב-ענין ההסכם עם הרביזיוניסטים ב-1934 לימד אותו כי אין לטלטל את התנועה, ללא הכנה מספ-קת, מעמדה לעמדה. אך בתקופת המדינה הוא לא היסס לקומם אף את חסידיו כאשר הכריזו כי מדע הוא חלוציות או חיל-אוויר הוא שליחות. מי שהיה במעצבים את האמיתות המקודשות ראה את עצמו רשאי לערער עליהן. המנהיג נתגלה לא רק כשומר נכסים אלא כבעל-בית, השומר אותם מעזובה התאבנות.

הוא עלה מתוך תנועה המסורה מסירות עיל-אית לערכים ולאידאולוגיות, שהיתה אמונה על דברנות בלי קץ והקשבה לרחשי הלב כאילו הם אמת מארץ תצמח, וידע לקיים את הזיקה המת-מדת לציבור ולהתחשב בהלכי רוחו. אולם הוא לא ראה את עיקר המנהיגות בקשב הדולה עמדו-תיו מן הציבור. הוא למד לחפש בתוך שלל הפר-טים והמשאָלות את הנקודה הארכימדית, המהו-תית. הוא התעלם מן הכיסופים האין-סופיים לחי-דוש אנושי וחברתי, שהיו באים לידי ביטוי ב-"שיחות חברים", ויצק את הדבקות התנועתית אל

כון זה שבהעזה טמון סיכון חמור יותר באי-עשייה : צמצום העליה החלוצית וקיצוץ התקצי-בים להתישבות חקלאית על-ידי רוב עוין.

בן-גוריון ניסח אידאולוגיה חדשה, שאפשר לקרוא לה על-פי צירוף שלו "ממעמד לעם", ו-גיבש טקטיקה לפעולה לקראת הקונגרס של 1933. שתיהן עמדו במבחן ההיסטורי.

הנוסח האידאולוגי החדש לא החזיק עוד בה-נחות שנות העשרים כי בנין ארץ-ישראל על-ידי קנין פרטי אינו אפשרי ואינו רצוי. מעתה הוכ-שר הקנין הפרטי במידה שהוא מעסיק עבודה עברית ומרחיב את אפשרויות העליה והמשק היהודי. אולם בן-גוריון טען כי עלית משקלה הממשי של ארץ-ישראל מחריף את הניגודים המעמדיים בתנועה הציונית וכי הציונים הכלליים חדלים להיות כלליים ונעשים בעלי ברית לאי-כים ולחוגים האזרחיים בישוב (למעשה היו הב-דלים גדולים, ביחוד באוריינטאציה הפוליטית, בין אלה לאלה). את החוגים האזרחיים בישוב תקף בן-גוריון בשאלה הדימוגראפית ובשאלת האירגון הלאומי יותר מאשר בענין הקנין ה-פרטי. הפחתת מספר מקומות העבודה בשל הע-בודה הערבית היתה התנקשות בסיכויי העליה. הסתייגות האכרים מן הארגון הישובי ופרישתם מהועד הלאומי היו ראייה לחתירת האינטרס של בעלי הקנין תחת האינטרס הלאומי הכולל. עמד-תו של משה סמילנסקי נגד גיבוש יחידות שלטון עצמי טריטוריאלי של הישוב היהודי לעומת ה-ישוב הערבי בארץ ישראל הוצגה וגונתה על ידי בן-גוריון כנסיון האכרים ובעלי הקנין היהודים להסתייע בשכבות החברתיות השולטות בחברה הערבית לשם חיזוק מעמדם בחברה היהודית, שבה העליה מגבירה את כוח הפועלים. לעומת זאת דרש בן-גוריון ממפלגתו שלו לערוך תכנית פעולה ציונית אשר תתאים גם ל"חוגים עממיים" ולבעלי הון פרטי הן בגולה והן בארץ. הוא תקף את העמדה המעמדית בתנועת הפועלים היהודית אשר את מקורה ראה ב"בונד" ואשר לא ביקשה להיות לרוב בעם ולהנהיגו. בן-גוריון גמר אומר כי בהסתדרות הציונית ידבר מעמד העובדים בשם

* בעלות על רכוש ותשלום מסים כתנאי להשתתפות בבחירות לרשויות מקומיות. ר' זכרונות עמ' 541.

נותו של היחיד מנחה אותו אלא התוצאה במצי-
אות הממשית.

היחס לציונים ולהסתדרות הציונית מדגים
זאת יפה. בראשית דרכו בארץ, לפני מלחמת ה-
עולם הראשונה, לגלג בן-גוריון על הציונים ש-
אינם עולים. והרי זו ממש עמדתו בימי המדינה.
ואולם בתנאים שנוצרו בתקופה שלאחר מלחמת
העולם הראשונה רחוק היה בן-גוריון מראות רק
בעולים לארץ את הבסיס לכינון הבית הלאומי.
לשם כך הוא חתר לארגון של הקהילות היהודי-
דיות בעולם, שביטאו את ההווה, העסקנות וה-
יום-יום. בין שתי המלחמות, ביחוד מסוף שנות
העשרים, מצא בהסתדרות הציונית סדן לפעולתו.
באותה עת לא הקפיד על הזיהוי בין התמיכה ה-
רעיונית לבין ההגשמה האישית בעליה. הוא ה-
קים קואליציות עם בעלי ברית שונים ולא נרתע
להכשיר את מי שנפסל אתמול ולפסול את מי
שהוכשר זה לא כבר. ב-1935 השכיל להקים
קואליציה רחבה וראה בזאת אחד מהישגיו ה-
גדולים. לשימוש בכלים חברתיים לפי הצורך
נתלווה שיקול סגולות לפי הכרח-השעה. באחד
ממכתביו אל פולה מעריך בן-גוריון את משה
שרת. הוא טוען כי משה שרת אינו מסוגל להכריע
"בדברים שדורשים אומץ שכלי ומוסרי רב". כדי
להכריע "בשאלות קשות ומסובכות" דרושים "ח-
זון" ו"מחשבה עמוקה" (אל פולה 7.10.37). ה-
עשייה ההיסטורית, כך למד מן הנסיון, אינה מני-
חה לאדם להיות "תם וישר ירא את אלוהים וסר
מרע". המאבק האכזרי מחייב אמצעים החור-
גים מגדרו של המוסר האישי המקובל. עם זאת
ידע כי אסור להשחית את התנועה מבפנים וכי
יש לשמור את האמון הפנימי ואת הליכוד בדרך
אל המטרה.

החל משנות העשרים דומה למד את חכמת ה-
טכסיס הפוליטי המכה ביריב בעת חולשתו ובמ-
קום התורפה בלי רחם. הוא מנצל חילוקי דעות
פנימיים במחנה יריביו והתבטאויות קיצוניות ש-
להם כדי לחשוף את מתנגדיו קבל עם ועדה.

ברבות הימים גבר בטחונו ונצטרף לו קוצר-
רוח כלפי שותפים וחברים. הוא העריך בעלי אינ-

דפוסים של מעשה פוליטי. שעת החירום שה-
טילה צלה על הישוב בארץ היתה בעזרו. אכן
עתה געשתה מחשבתו תכליתית וסכימאטית ו-
איבדה הרבה מעושר הרגש והביטוי של כתבי
נעוריו ובחרותו.

לא אחת הסתכן בן-גוריון בעמדות שהציגוהו
כיוצא-דופן בעיני הבריות, והוא גלהב להראות
אחר-כך כי מה שנראה תמוה ובלתי-מציאותי נמ-
צא מוצדק וצודק. כך היה בימים שתבע לכבוש
את התנועה הציונית ב-1932 ובימים שצפה את
הפלישה הערבית ב-1947.

ברוב השנים חל המעבר מתפיסת המציאות, ו-
בכלל זה אחיזה בשרשי המציאות שמעבר לעוב-
דות, אל תמונה היסטורית אישית, שנגיעתה ל-
מציאות יכולה להיות מוטלת בספק.

קוצר-הרוח לשכנוע ולמיקוח לא היה אופייני
לבן-גוריון מראשיתו. הוא פרי שנות החמישים.
בימי מנהיגותו התנועתית נכון היה לשבת ול-
התווכח שעות על שעות עם קבוצות ואף עם
יחידים. בביקורו בפולין בשנת 1933 הזהיר את
העסקנים המקומיים שלא לזלזל אף באיש אחד,
כי הנצחון או הכשלון עלולים להיות תלויים בו.
אמנם מימיו לא אהב ויכוחים לשמם, למרות יצר
הניצוח שבו. כל מאמציו בויכוח ובשכנוע היו
רתומים ליצירת כוחות ציבוריים ולהשגת מטרות
מוגדרות. האופי האישי ניטל ממאמצים אלו רק
בתקופת המדינה, כשהורגל בפניה ישירה להמו-
נים ולהכרתם מעבר למסגרות הארגונים הפולי-
טיים המפלגתיים, שראה לנטרל אותם ולהסתייע
בהם חליפות.

הדגש היה תמיד במעשים, והוא שופך לעגו
וכעסו על בעלי רעיונות שאינם מגשימים אותם.
אך טעות היא לראות את דרישת "ההגשמה" כ-
דרישה מוסרית אישית בלבד. עיקר הפצו ו-
ענינו של בן-גוריון אינו מבחנו האישי של הי-
חיד אלא הצורך ההיסטורי והגשמתו. ודאי שה-
יחיד נתבע על-ידו, אך בשעה שנדרשים לו כלים
אחרים להשגת המטרה, ואפילו הם כלים פגו-
מים, אין הוא מהסס להשתמש בהם. לא התכוו-

המדינה היהודית. "זאת תהא מטרת חיי בעתיד הקרוב".

הוא המשיך פעולתו בהנהלה הציונית עד הקמת המדינה, אך לא היסס להתפטר ב-1943 כשנראה היה לו כי וייצמן מנהל מדיניות שהיא מנוגדת להשקפותיו שלו. עד פרישתו לשדה בוקר ב-1953 ראה את מכשיר הפעולה המרכזי בכהונתו הפוליטית המנהיגה, אשר הוסיף עליה ב-1947 את עניני הבטחון. גם הפרישה הראשונה לשדה בוקר ניתנת להתפרש לא רק בצורך האישי אלא בהכרח כי אופיה וגורלה של מדינת ישראל ייקבעו לא על-ידי השלטון היומיומי אלא על-ידי מופת אישיה ודיוקנה הרוחני. הפרישה גרמה לחשיפת החטאת הרובץ לפתח הנעלים במאויי אנוש, הייתה למכשול ליורשיו, ובסופו של דבר, הצירוף של מרות רוחנית ושליטה פוליטית איים לקעקע את שתייהן.

1

בן-גוריון המנהיג, המוציא את התיאוריה אל הפועל, לא שעבד את הפעולה לתיאוריה אלא את התיאוריה לפעולה. הוא אף נמנע מראות את הפעולה ואת המציאות החברתית וההיסטורית כמציאות חלקית, שאינה יכולה למצות את כל הגונו בפוטנציאל האנושי והרעיוני. למרות מסעותיו האינטלקטואליים אל תורות א-היסטוריות נתן תמיד את היתרון למציאות, ולמציאות התהליך ההיסטורי והמבנים האינטלקטואליים על גביה. אם האידיאות האפלטוניות הן לעולם מעבר למציאות החושנית, והאיון הבודהיסטי אף מתייחס בביטול אל עולם התשוקות והאשליות, הרי עמדתו של בן-גוריון היא הפוכה. במידה שחש בצרכים אינטלקטואליים או רגשיים שלו או של דורו, הרי ביקש תמיד את שוברם במציאות. כל היתר הוא "מילולי". ואכן המציאות היא במקרה היהודים ומדינתם לא רק שדה להגשמת ערכי צדק, מוסר ויופי אלא למאבק לחיים ולמות, שהתבוסה בו פירושה קץ לערכים על נושאייהם.

אין למעט בחשיבות הדחף האישי של בן-גוריון להפליג אל עולמות הרוח. המנהיג העומד

טלקט אך לא חיבב בעלי אמת אינטלקטואלית לשמה. צירוף של שגינות ואופי, חוש וכה, זה היה בעיניו צורך השעה ההיסטורית. לנגד עיניו ריחפה שכבת צעירים הנושאים נס חדש של אדם מקראי.

ה

בכל תקופה הלך בן-גוריון אל המעשה שנראה לו כמוקד הזמן. לעתים טעה וחזר בו, לרוב צדק בשיפוטו. הוא עלה לארץ כי נוכח שהעליה האי-שית היא הנימוק הטוב ביותר נגד שוללי הציונות והיא המקנה את הממשות לארץ-ישראל שבחזון; הוא נמק בבדידות בסאלוניקי במאמץ עז לרכוש את הלשון התורכית כדי להתמסר לפעולה פוליטית באימפריה העותמנית; הוא השלה את עצמו לחשוב כי תיתכן ברית צבאית עם התורכים בראשית מלחמת העולם הראשונה; הוא לא היסס לנטוש את אשתו הצעירה באמריקה זמן קצר לאחר נישואיהם ולהתנדב לגיון העברי.

לאחר הקמת "אחדות העבודה" והפילוג בתנועה העולמית פועלי-ציון הלך אל המשרד הלונדוני של פועלי-ציון, כנראה מתוך אמונה במשמעותה של הפעולה הפוליטית הסוציאליסטית והיהודית הכלל-עולמית. כעבור זמן קצר חזר לארץ ובנה בתנופה ובמשמעת עצמית את ההסתדרות בשנות העשרים. אם כי האינטרס הפוליטי העז הלך וגבר בשלהי שנות העשרים, ועמו הדאגה לחלל שנפער בתנועה הציונית, ספק אם התכוון להכנס לפעולה מדינית ישירה בזירה הציונית. בחירתו להנהלה הציונית אחרי רצח ארלוזורוב דומה לא היתה מרצונה. הוא לא נחבא אל הכלים או סלד מן השלטון, אלא שבנסיבות הקיימות הוסיף לראות בהסתדרות מנוף העשייה המהותית בארץ. גם מבלעדי חברות בהנהלה ניתנה לו, בזכות מעמדו בהסתדרות ובמפלגת פועלי א"י, השפעה מספקת על המדיניות הציונית. רק המשבר הפוליטי שלא-חר מאורעות 1936 לימד אותו כי המוקד הוא בהנהלה הציונית, ובמועצת האיחוד העולמי ב-1937 הכריז כי הוא מעמיד בפעם הראשונה את מועמדותו להנהלה הציונית, כשמטרתו הקמת

היהודיות והפיגה את טעמן; היא הבטיחה שינוי סדרי עולם, שהוא יתקן את הגורל היהודי ולא פתרון חלקי ומקומי כמו הציונות. בימי ראשית המהפכה ביקש בן-גוריון לשמור על הציונות על ידי הכרזה כי גאולת העם היהודי הוא מטרה לעצמה. הגלישה בתנועת העבודה בארץ-ישראל לעבר בר "עולם המהפכה" בשנות הארבעים חשפה את האיום הצפון בקומוניזם; יותר מכל השאלות הפוליטיות האקטואליות הוא היה גורם לפילוגים וליכודים בתנועת העבודה בשנים 1944-1948.

בן-גוריון ביקש לראות את המאבק עם הקומוניזם על פני הרקע הנרחב של שמירת הייחוד ההיסטורי של היהדות נוכח ההלבוש והנצרות. תקופת המדינה לימדה אותו כי שינוי הנסיבות התברתיות אין בו כדי למלא את עולמו של האדם הישראלי הצעיר. עמידת הישראלי בפני עצמו ובפני העולם, בפני העבר וההווה היהודי, חייבה חוץ.

פנייתו האישית של בן-גוריון מעבר למישור הפוליטי והחברתי באה כנראה בראשית שנות החמישים, סמוך לפרישתו הראשונה לשדה בוקר. הוא ראה כי הדור החדש שגדל במדינת ישראל חסר הרגשת הזיקה לעם היהודי שהיתה נחלת בני דורו הוא, ואין הוא חי עוד במצוקת גלות וקיפוח ופחד פרעות. ה"קריירה" באה במקום ה"שליחות". בן-גוריון חש בצורך להשלים את העשייה הצבאית, הפוליטית, המדעית והכלכלית, שבה נתון הדור הישראלי הצעיר, בתחושת יעוד. באותה עשייה, אין הפרש בין יהודי ללא יהודי, ואילו מדינת ישראל נועדה לשמש ביטוי גורלו החד-פעמי של העם היהודי. ראייתו את העתיד הוחלה על-ידי בן-גוריון גם על העבר, ששוועבד גם הוא לקיומה וקידומה של מדינת ישראל. מצד אחד הוא רואה את דורו במרום תולדות עמו, ואין בעיניו יתרון לראשונים על האחרונים. הדור הריהו ריבון לעצמו אף שהוא עומד על כתפי קודמיו. מצד אחר הוא מבקש להשריש את דורו במקרא, הנראה לו גם כביטוי ה"גניוס היהודי" אשר בתקופה המודרנית, תכונת "אחדות החומר והרוח" או "עליונות הרוח" שלו מתבטאת במדע.

בדד, נוכח מאבקים ממושכים והכרעות כבדות, מבקש סעד בראייה המתעלה על פרטי יום-יום; הוא חותר לפרוץ את גבולות אישיותו ולחוש את עצמו כחלק מישות כוללת ורחבה, ותוהה על היחס בין מוגבלות אישיותו לבין מרחב הזירה אשר עליה הופקד וכובד הכרעותיו בחיי יחיד וציבור. דחף זה הביא את בן-גוריון אל שפינוזה ואל בודהה — אל שאיפת ההתכללות בגורל על-איש, אל הזיקה בין הגורל לבין החירות, אל חפץ הראייה שמעבר לעין אדם, אל אחדות החומר והרוח, אל עליונות הרוח על החומר. לימים החל להתעניין בביוגרפיה ולתור אחר "סוד החיים" שמעבר לקיומה של האישיות הפרטית. אולם הוא לא ביקש להגיע ולא הגיע אל "מצת אל שלו ועין רואה כל", שהתעלמות מקרבן היחיד עמם. יחסו אל הגופלים במלחמות ישראל הוא הביטוי ליחסו אל היחיד הנותן את כל עצמו בשירות ההיסטורי-יה ככתיבתה באותיות גדולות, ועם זאת הוא נש-אר יחיד, בן לאב ולאם — ואין אישיותו נמחית בקרבנו.

בראשית תקופת המדינה עדיין עמד בן-גוריון בעיקר על קרקע מדיני-חברתי ולא הרקיע אל קביעות פילוסופיות והיסטוריוסופיות. באחת הפגישות הראשונות של ראש הממשלה עם אנשי רוח שאל מרטין בובר לשאלת התכלית של המדינה והחברה. בן-גוריון השיב לבובר כי התכלית היא, שרבים ישאלו "לשם מה?" כי בשאלה זו מותר האדם. הבאת יהודים רבים מאירופה ומארצות האסלאם לידי תנאי בטחון ורווחה הנותנים מקום לשאלות רוחניות — נראתה לו כמטרה מספקת.

לאמיתו של דבר החל בן-גוריון לתור אחר המשמעויות הרוחניות של הקיום היהודי כבר במחצית שנות הארבעים. יותר ממה שנדחף על ידי תשואה ועל ידי המצור הפוליטי, נדחף לכך על-ידי האתגר שהעמיד הקומוניזם מאז הצטרפה רוסיה למלחמה ב-1941. למן 1917 עמדו בן-גוריון ודורו לפני הצורך להצדיק עצמם נוכח הבטחת הגאולה הכוללת של המהפכה. זו יצרה נאמנות עולמית גדולה שהפרה את הנאמנויות

קול את מציאותו משום שאיבד את ציוני הדרך ושוב אינו יודע מאין בא ולאן הוא הולך. והרי לכל צורך שיקול אוטונומי של הדור הזה מדיניותם של וייצמן ושל בן-גוריון עצמו היא ממין העניין לא פחות מדמותו של דוד המלך.

אף זו: העתקת הדיון משאלות המדיניות החיה אל מייסדי פתח-תקווה הציגה את המוסדות הנבחרים ככלי ריק נוכח היקפה הגדול של הראייה ההיסטורית; היא הסיחה כביכול את דעת הציבור משיקול מדיני וראציאלי של בעיותיו אל האינטואיציה של המנהיג העומד בסוד הלידה המסתורית של הממלכה וצופה הליכותיה. ההפלגה אל אידיאל של "עם סגולה" בעל עליונות מוסרית ואינטלקטואלית, שהוא "אור לגויים", כיסתה את המציאות החברתית הממשית והמחוספסת של ישראל. בן-גוריון חש בקוצר-יכולתם של מושגי הציונות והסוציאליזם המסורתיים להתמודד עם צרכי המציאות או להשיב למאווי הנזע, אך קשה לומר כי חוסר-ההתאמה האינטלקטואלי הטרד אותו כשלעצמו. מלים וסמלים יש להם קיום אצלו רק בסמיכותם לכוחות ודרכים. בקורת הציונות והסוציאליזם המסורתיים איפשרו את ההנתקות מדוגמות שנראו היה לו כי אבד עליהן כלח ומאירגונים חברתיים שנהפכו לשומרי אינטרסים. הוא הרס נאמנויות כדי שיהיה חופשי לכוון הן את צעדיה הפוליטיים של האומה והן את דמותה החברתית והרוחנית. ואכן בן-גוריון הוא אחד המעטים מבני דורו שמצא לשון מקובלת על הצעירים שקירב. הללו ספק אם קיבלו ממנו את חזונו המקראי, אך קיבלו את הראייה הרחבה והמפוכחת של המציאות ואת העוז על פני המרחב ההיסטורי יותר מאשר את מסעור-תיו הרוחניים. הם הפקידו בידו את התשובות עם "נצח ישראל" והפקירו עצמם לעשייה נמרצת, נלהבת ועתים חסרת מעצור בשירותו של נצח זה. ריבונותו של בן-גוריון כלפי המציאות הנראית והמוחשת לבשר-ודם רגיל מתירה לו לא רק לקרוא לזינוק אל הסיכון ואל האפשרי אלא גם לראות את המעורער שבהישג. מאז קמה מדינת ישראל לא חדל להזהיר מפני סכנת ההשמדה. סף

למקרא כמה וכמה מעלות טובות מנקודת ראותו של בן-גוריון. אין הוא בעיניו רק ביטוי הרגשת השייכות הספונטאנית של בן-הארץ אל האדמה ואל אבות קדומים, אלא הוא ביטוי של חיים יהודיים במובהק שהם חיי עשייה אנושית. הם חיי אומה, ארץ וממלכה מוגבלים, שאחריתם אי-ניברסאלית והם הקנו לעם היהודי את מעמדו בתולדות העולם. הם נתנים להיסטוריה הממלכתית תית יתרון על ההיסטוריה הבלתי ממלכתית ועל התפוצה הקיימת. בימינו מקנה ה"גניוס המדעי" מעמד אוניברסלי לבני העם היהודי. מדינת ישראל הממוגנת את "החומר והרוח" והמציינת את "עליונות הרוח" היא כביכול ביטוי הגניוס היהודי של העבר המובע במקרא והגניוס של ההווה המתגלם במדע. כפי שהמארכסיוזם החדש ראה בהגשמת הסוציאליזם חזון של פגישת ה"סובייקט" וה"אובייקט" ושל הסרת המחיצות בין ההכרה למציאות ביקש בן-גוריון לראות בהקמת מדינת ישראל הסרת מחיצה רוחנית-היסטורית אחרת, בין "חומר" ל"רוח".

אתה מתקשה ללכת בעקבותיה של תפיסה זו ולראות את הויקה בין משמעותו האוניברסאלית של המקרא לבין פעילותם המדעית של יהודים. ואין צריך לומר כי איינשטיין ופרויד וכיוצא בהם לא היו בעלי זיקה עמוקה למקרא. וניתן לומר כי המקרא כשלעצמו והמדע האוניברסאלי כשלעצמו אף הוליכו יהודים חוצה ליהדות. והיש-ראלי של יום-יום רחוק מהיות גיבור מקראי ושאלות עולמו אינן נפתרות על-ידי יהושע, וספק אם הן נפתרות על-ידי ישעיהו. המקרא הוא נו-כחות רוחנית כבירה הנטויה על החיים היש-ראליים, אולם ספק אם היא מעורה בהם עד היותה לגורם אורגני ויוצר.

בעיני בן-גוריון היתה הקפיצה שבהקמת המדינה אמורה לטלטל כביכול את הדור הגדל בתוכה מן הרצף הציבורי והרוחני שבו חי הדור הקודם לו אל עולם חדש, הסמוך יותר לעולם המקראי הקדום. ההתעלמות מארג הויקות היש-רות והקרובות רק מפילה את הדור בשבי הנס והמיתוס, עד שזה פוסק להיות בעל יכולת לש-

תהליכים על פני זירה היסטורית רחבה. הוא לא הניח לתנועתו להתמכר ל"יש" שקיבלה או יצרה במאמץ רב ולחשוב כי מ"יש" זה יצמח כממילא העתיד הרצוי. בחליפות זמנים ושיטות הוא אילצה לעמוד מול פני ההעזה והסיכון. הוא לא ראה במגן היגות פרס כבוד או זר תהלה אלא מעין צו ואתגר. הוא הוצרך לקבל את הסכמת תנועתו למנהיגותו—אולם משקיבלה היתה מנהיגותו בעלת איכות לא מכוח בחירתו אלא מכוח עצמה, איכות ששינתה את תנועתו ומוסכמותיה. הוא האמין ביעוד היסטורי, אך ידע כי יש לחשלו בידים; הוא האמין בציבור, אך ידע כי יש להוֹ-ליכו אל המטרה ולא ללכת בעקבותיו. חלקו המכריע בהקמת מדינת ישראל ספק אם יתפרש בעתיד במושגי ההיסטוריוסופיה שהוא עצמו ביקש להתוות; אך יתכן כי פירושים אחרים, היסטוריוסופיים פחות, אך יגדילו את שיעור גדולתו של בן-גוריון כמנהיג.

האסון של 1948 נחרת בהכרתו ואיש לא היטיב ממנו לדעת את המרחק הקטן מכשלון ושואה. הוא גם מיטיב לדעת שמעמדה ההיסטורי והגיאופוליטי של מדינת ישראל רחוק מיציבות. פנייתו אל המעצמות בשנת 1963, על סף התפטרותו, לערוב לבטחונה של מדינת ישראל נוכח אחת ההצעות הקיוניות של חוקת פדראציה ערבית היא עדות חותכת לתחושתו בגבול הישגו ואף בגבול האור-יינטאציה על עצמנו ("מה שיעשו היהודים"). דרכו בהפעלת כוח הן במדיניות יזומה והן בהתגוננות היתה תמיד בזהירות מכסימאלית. הרתתו מפני הסתבכות עם כוח אירופי היא מן המפורסמות.

אחת הדרכים להערכתו של מעשה היסטורי גדול היא לבסות ול"בודד" את אישיות המנהיג ולשאול איך היו הדברים נראים בלעדי חותמו האישי. במקרה בן-גוריון ניכר שלא היתה כאן רק תוספת צביון אישי לתהליכים אלא עיצובם של